دانشگاه تهران

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه فلسفه

شرح درس:

فلسفه پست مدرن

دوره کارشناسی

۲ واحد: ۱۶ جلسه

سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱

حسین مصباحیان

(عضو هیئت علمی گروه فلسفه دانشگاه تهران)

www.mesbahian.com

mesbahian@ut.ac.ir

شرح درس:

این درس برای آشنایی با فلسفه پست مدرن و متفکران مرتبط با رویکرد مذکور تنظیم شده است. پیش از هر توضیحی ولی این نکته را باید مورد تأکید اکید قرار داد که فیلسوفانی که در این درس مورد معرفی و بررسی قرار می‌گیرند، از پذیرش برچسب پست مدرن می‌گریزند و در مواردی (مانند فوکو) ترجیح می‌دهند که اگر برچسبی در کار باشد، آن برچسب پساساختارگرایی باشد. با این‌همه تردیدی وجود ندارد که فیلسوفان موضوع این درس، همگی ناقد مبانی و مؤلفه‌های فلسفه مدرن هستند. گو اینکه علاوه بر آن هر یک از آنان به روشی ویژه بر گفتارهای پست مدرن در حوزه‌های مختلف جامعه شناسی، ادبیات و نظریه انتقادی تأثیر نهاده‌اند. علاوه بر آن گرچه فیلسوفان موضوع درس به‌استثناء ژان فرانسوا لیوتار در مقایسه با چهره‌های مهم، مبدعان یا بنیان‌گذاران رویکرد پست مدرن (کسانی مانند ژان بودریار- فردریک جیمسون- ایهاب حسن- چارلز جکنز، دیوید هاروی و دیگران) کمتر در سنت پست مدرن جای می‌گیرند، اما اهمیت و تأثیرگذاری فلسفی فیلسوفانی مانند فوکو، دریدا و دلوز به‌مراتب بیشتر و پراهمیت‌تر از متفکران پست مدرن است. با در نظر داشتن ملاحظات مذکور، این درس به معرفی کلی آراء چهار متفکر، در ربط با عناصر و مؤلفه‌های اصلی فلسفه پست مدرن خواهد پرداخت. این عناصر عبارت‌اند از: ۱- نفی عقل انسانی به عنوان تنها منبع شناخت ۲- نفی فرد خود مختار: محو مرزبندی و تفکیک بین سوژه و ابژه: ترکیب خود و دیگری ۳- عدم نفی سنت: به یاد آوردن گذشته در موقعیت تازه (به یاد آوردن گذشته و نه رجعت به گذشته و یا تکرار آن) ۴- تأکید بر تجربه اقتدار گریز بی‌هویت و بی‌نام‌ونشان ۵- ترکیب آموزه‌های متنوع و متضاد (ترکیب عامدانه و آگاهانه سبک‌های مختلف و متضاد هنری با یکدیگر) ۶- ناباوری نسبت به هرگونه نظریه‌ها و دکترین‌های کلی یا فراروایت‌ها ۷- تأکید بر بی تکلیفی‌ها، نامعلومی‌ها، پادرهوایی‌ها، عدم تعین (ها) شامل انواع ابهامات، دوگانگی‌ها، گسست‌ها و جابجایی‌هایی که بر دانش و بر جامعه اثر می‌گذارند. ۸-تجزیه (انشقاق) جداسازی و انفصال- اجزاء و قطعات تنها چیزی است که فرد پست‌مدرن به آن باور دارد. ۹-مشروعیت زدایی از تمامی شرایع، قوانین (مشروعیت زدایی از انبوه کدهای اساسی و همه گیر در جامعه) ۱۰-ناخودخواهی Selflessness: سرکوب کردن خود رمانتیک عمیق، ساده کردن و در دسترس قرار نهادن خود.

اهداف درس:

۱. نخستین و مهم‌ترین هدف درس این است که امکانی برای هر یک از متفکران و روشنفکران موضوع این درس فراهم آورد تا خود بی‌واسطه از اندیشه خود سخن بگویند. ازاین‌رو قرائت ضابطه‌مند متون و منابع اصلی که گزیده‌ای از آن‌ها در طول ترم مورد بحث قرار خواهند گرفت، اصلی‌ترین هدف درس است. یکی از بهترین روش‌های فهم درست متون فرهنگی قرائت چندین باره متن، یادداشت برداری از لحظات کلیدی آن و پیگیری نکته اصلی آن در سرتاسر متن است. چنین قرائتی از متن، یعنی خواندن چندباره آن، خواندن جزء در پرتو کل و بازگشت به جزء پس از خواندن کل را «دور هرمنوتیکی» نامیده‌اند. یکی از اهداف این درس ازاین‌رو، آشنا ساختن دانشجویان با چنین قرائتی از متون است.

۲. درگیر شدن در بحث در داخل و خارج از کلاس: در فهم مطالب درسی مشابه این درس، بحث‌هایی تمام عیار و نیرومند ضروری است. تجربه تدریس اساتید معتبر دنیا نشان می‌دهد که یادگیری واقعی زمانی رخ می‌دهد که دانشجویان در مباحث کلاس مشارکت جدی داشته باشند. لازمه مشارکت در مباحث داخل کلاس و ادامه آن در خارج از وقت کلاس دو چیز است: نخست وجود حس تعلق دانشجو به کلاس، هم‌کلاسی و آموزگار و دوم عدم واهمه از احتمال بروز واکنش منفی در پی اظهار نظر. از آنجا که سیاست این درس در مورد مشارکت در بحث بلندپروازانه است از تمامی دانشجویان انتظار می‌رود که اولاً احترام به دیگری و سعه‌صدر را در دستور کار خود قرار دهند و ثانیاً نظر خود را بی کمترین پروایی اظهار دارند. بی‌تردید، مناظر جدید فکری تنها از طریق مباحث سالم و در عین حال جدی است که گشوده خواهد شد.

۳. نقد: گاه گفته می‌شود که دانشجویان باید در قرائت متون فرهنگی، هدف کمتر بلندپروازانه‌ای را انتخاب کنند و به فهم متون قناعت ورزند؛ اما حقیقت این است که فهم متون بدون قرائت انتقادی آن حاصل نمی‌شود. هدف قرائت انتقادی متون، آن‌گونه که این درس آن را پیگیری می‌کند، یکی سنجش‌گری و تحلیل حدود آن‌ها است و دیگری تعالی بخشیدن آن‌ها از طریق رسیدن به نکاتی تازه و نو آئین. اندیشه‌ها همواره مبهم و نیمه‌روشن‌اند. تنها نقادی است که هم آن‌ها را روشن می‌کند و هم آن‌ها را ارتقاء می‌بخشد.

٤. علاوه بر سه هدف کلی فوق که معلم این درس در همه درس‌ها آن‌ها را پیگیری خواهد کرد، برای این درس دو هدف مشخص‌تری هم تعیین شده است: نخست تلاش برای فهم آراء چهار متفکر موضوع درس و به‌تبع آن گشودن افق‌هایی برای مطالعات بعدی دانشجویان و؛ دوم درگیر کردن دانشجویان با مسائل معاصری که مسائل اصلی فلسفه حساب می‌آیند. یکی از

مهم‌ترین این مسائل، اصل ذهن بنیادی به‌مثابه بنیاد فلسفی مدرنیته است که برای فهم دقیق‌تر بحران‌های آن رجوع به نقادی‌های فیلسوفان موضوع این درس راهگشا است.

روش ارزیابی:

۱. مشارکت فعال در مباحث کلاس ۳ نمره
۲. تأملات کوتاه (۲ تأمل هر یک ۱ نمره) ۲ نمره
۳. آزمون مسئله محور میان‌ترم ۷ نمره
٤. آزمون مسئله محور پایان‌ترم ۸ نمره

جلسات کلاس

جلسه اول: شرح درس (کلیات و مقدمات)

جلسه دوم: تعاریف و مفاهیم (عناصر اصلی فلسفه‌های کلاسیک و مدرن)

جلسه سوم: ریشه‌های فلسفه پست مدرن (آموزگاران بزرگ شبهه)

جلسه چهارم: ژان فرانسوا لیوتار (۱۹۲۴-۱۹۹۸) (زندگی، سیر فکري، آثار، مفاهیم کلیدی)

جلسه پنجم: لیوتار (اندیشه‌های اساسی- افزوده‌های فلسفی)

جلسه ششم: لیوتار (اندیشه‌های اساسی- افزوده‌های فلسفی)- ادامه

جلسه هفتم: میشل فوکو (۱۹۲۶-۱۹۸۴) (زندگی، سیر فکري، آثار، مفاهیم کلیدی)

جلسه هشتم: فوکو (اندیشه‌های اساسی- افزوده‌های فلسفی)

جلسه نهم: فوکو (اندیشه‌های اساسی- افزوده‌های فلسفی) - ادامه

جلسه دهم: فوکو (اندیشه‌های اساسی- افزوده‌های فلسفی) - ادامه

جلسه یازدهم: ژاک دریدا (۱۹۳۰-۲۰۰۴) (زندگی، سیر فکري، آثار، مفاهیم کلیدی)

جلسه دوازدهم: دریدا (اندیشه‌های اساسی- افزوده‌های فلسفی)

جلسه سیزدهم: دریدا (اندیشه‌های اساسی- افزوده‌های فلسفی)-ادامه

جلسه چهاردهم: ژیل دلوز (۱۹۲۵-۱۹۹۵) (زندگی، سیر فکري، آثار، مفاهیم کلیدی)

جلسه پانزدهم: دلوز (اندیشه‌های اساسی- افزوده‌های فلسفی)

جلسه شانزدهم: دلوز (اندیشه‌های اساسی- افزوده‌های فلسفی)-ادامه

منبع اصلی درس:

Lawrence, Cahoone. *From Modernism to Postmodernism: an anthology. Cambridge, Mass.: Blackwell* (1996).

کهون، لارنس. از مدرنیسم تا پست مدرنیسم. ویراستار فارسی: عبدالکریم رشیدیان. ویراست جدید. نشر نی. ۱۳۹۴.

منابع برای مطالعات بیشتر:

Barry, Laurence. *Foucault and Postmodern Conceptions of Reason*. Palgrave Macmillan, 2020.
Connor, Steven. "Postmodernist Culture: An Introduction to Theories of." (1997).
Docherty, Thomas. *Postmodernism: A reader*. Routledge, 2016.
Foster, Hal, ed. *Postmodern culture*. Pluto Press, 1985.
Jameson, Fredric. *Postmodernism, or, the cultural logic of late capitalism*. Duke university press, 1991.
Lyotard, Jean-François. *The postmodern condition: A report on knowledge*. Vol. 10. U of Minnesota Press, 1984.
Lyotard, Jean-François. *The postmodern explained: correspondence, 1982-1985*. U of Minnesota Press, 1993.
Muir, James R. "Derrida and Post-Modern Political Philosophy." *The European Legacy* 13.4 (2008): 425-443.